

УДК 82-7-92.09:070КОМАР (477.83-25ЛЬВІВ)«1933/39»(045)

Ю. О. Яцикович

МАЛІ ЖАНРИ САТИРИ ТА ГУМОРУ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «КОМАР» (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 1933–1939 РР.)

У статті проаналізовані малі жанри сатири й гумору, опубліковані на сторінках часопису «Комар» упродовж 1933–1939 рр. Зазначено, що найпопулярнішими були анекдоти, гуморески, сатиричні та гумористичні вірші, епіграми. Виокремлено найпопулярніші проблематико-тематичні лінії цих жанрів.

Ключові слова: журнал «Комар», анекдот, сатира, гумор.

I. Вступ

Популярним галицьким сатирично-гумористичним виданням міжвоєнного часу був журнал «Комар». Можна припустити, що часопис мав неабиякий вплив на громадську думку і став водночас своєрідним літописом гумору та сатири, адже у 1933–1939 рр. залишався єдиним друкованим ЗМІ такого напрямку в Східній Галичині.

Дослідження матеріалів журналу – важливий елемент вивчення спадщини сатиричної публіцистики, її жанрових форм, тематичних домінант, аналізу процесів, які відбувались саме в сатиричній журналістиці зазначеного періоду.

З малих жанрів комарівці здебільшого друкували анекдоти, гуморески, епіграми, сатиричні та гумористичні вірші, словники, проте ці жанрові форми ще недостатньо осмислені, не введені до наукового обігу, немає й комплексних досліджень із цієї проблеми, що зумовлює актуальність окресленої теми. Винятками в цьому контексті є монографія Л. В. Сніцарчук «Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х років ХХ ст.», монографія Н. І. Зикун «Сатирична публіцистика Наддніпрянщини в інформаційному полі України: становлення, розвиток, жанрово-тематичні форми», синтетичне дослідження В. А. Ігнатієнка «Українська преса (1816–1923 рр.)».

II. Постановка завдання та методи

Мета статті – проаналізувати гуморески, анекдоти, сатиричні та гумористичні вірші, словники, епіграми в часописі «Комар», виокремити тематичні й сюжетно-композиційні особливості, які слугують інформаційною складовою та джерельною базою для вивчення різних аспектів життя тогочасних українців.

Ми використали метод аналізу з метою виявлення важливих жанрових ознак малих сатирично-гумористичних публікацій; за допомогою історичного методу простежили особливості розвитку певних жанрів, зокрема анекдоту; методом узагальнення підсумували загальні ознаки та проблематико-тематичні напрями.

III. Результати

Варто зазначити, що найпопулярнішим малим жанром на сторінках «Комара» залишався анекдот. Як відомо, до виникнення друкованих ЗМІ анекдот був жанром усної народної творчості.

Досліджуючи фольклор, Ф. Колеса вдало підмітив таку особливість анекдоту: «Анекдоти характеризують із гумористичного боку різні верстви суспільні, стани, професії (селян, панів, ремісників, попів, школярів, наймитів, жебраків), різні народи та племена (поляків, москалів, жидів, циганів, бойків, гуцулів), різні типи (брехунів, дурнів), товариські та родинні відносини й т.ин.» [5, с. 135–136]. Це стосується й газетно-журнальних анекдотів.

Комарівці чималу увагу приділяли не лише внутрішньополітичній ситуації на теренах Східної Галичини, а й ситуації в Радянській Україні. Очевидно, що ті жорсткі суспільно-політичні реалії, з якими зіткнулися наддніпрянці, не тільки дивували, а й обурювали галичан. Бачимо, як автори анекдотів вдало відтворюють різні явища тогочасних буднів:

«– Пятилітка принесла великі досягнення. Візьмемо хочби порт в Ленінграді. Що перше там було? Ніщо! А тепер в кожний день прибуває ціла маса кораблів.

– Що ви, товаришу, виговорюєте, – перериває йому один робітник, – таж там як було, так і є. Я знаю, бо на порті працюю...

– Нічого ви не знаєте, товаришу. Це мало, що ви працюєте там, – треба ще й газети читати...» [12, с. 2].

Об'єктом глузування тут є суперечність між тим, що відбувалося насправді в СРСР, та пропагандистською політикою більшовиків. Під час так званих п'ятирічок не всі галузі успішно розвивалися. Зрештою, по завершенні першої план виконали лише частково, проте влада продовжу-

вала переконувати людей у високих результатах, творячи свій окремий світ. Це свого роду публікації про «новий побут радянських людей з недвозначним його політичним наświetленням» [3, с. 131].

Цікаві факти черпаємо також із матеріалів про страхові товариства Галичини та людей, які творили історію міжвоєнного Львова:

«Директор “Дністра” є відомий з того, що любить всюди торгуватися.

Оповідать, що раз директор почувався трохи недужим і пішов до лікаря. Лікар обстукав груди й каже:

– Скажіть, пане директор, “тридцять три”.

Директор подумав трохи й сказав:

– Тридцять два!» [11, с. 3].

Власне «Дністер» став знаною у краї українською організацією, де люди зі всієї Галичини страхували будинки, збіжжя, реманент. Його директором на той час був відомий у Львові громадсько-політичний діяч та адвокат Степан Федак. У таких анекдотах бачимо не лише вдало поданий, смішний епізод із життя, а й одну із характерних особливостей людської натури і скоріш за все навіть галицької багатівкової традиції – торгуватися при купівлі. Жарт мав скоріш за все певне фактологічне підґрунтя, а значить, може слугувати й певною гумористичною замальовкою до портрету відомого львів'янина.

Неможливо оминати й анекдотів «Комара» про різноманітні професії: перукарів, лікарів, дипломатів, стоматологів. У полі зору таких публікацій є інтерес до стосунків між людьми, їхньої повсякденної комунікації в різноманітних сферах життя: перукар – клієнт, лікар – пацієнт, урядовець – горожанин. Так, дізнаємося, скільки приблизно коштувати стоматологічні послуги в міжвоєнний час (приблизно 25 зол.), або простежуємо ще й теми для спілкування, дискусій у ті часи (наприклад, у перукарні однією із частих тем для обговорення були дії Гітлера).

Окремо можна виділити анекдоти, які висміюють негативні риси характеру та засуджують їх:

«– Скажіть, чому добродій, хоч має три камениці, завжди стогне і нарікає?

– А бо знаєте, він боїться, що від нього зажадають златого на “Рідну школу”» [2, с. 6].

Як відомо, «Рідна школа» була освітньо-виховним товариством Галичини, яке виникло ще у 1881 р. й активно опікувалося українським шкільництвом. Особливо гостро постала потреба в активній діяльності Товариства після приєднання Східної Галичини до Польщі, адже польський уряд українські школи частково закривав та намагався їх сполонізувати.

Можна припустити, що автор висловлює обурення тим українцям, які камениці (будинки) собі будують, а кошти на розвиток українських шкіл в умовах польського панування в краї не дають. Таким чином таврується зажерливість, неповага до збереження власної культури.

Широковідомим у Галичині стало гасло «Свій до свого по своє». Таким чином галицьких українців агітували купувати товари лише у своїх виробників та торговців, а не у поляків чи євреїв. У свою чергу, активну підтримку національним кооперативам надавали часописи, друкуючи на своїх сторінках рекламу про пасту до взуття «Елегант», кондитерську фабрику «Фортуна Нова», страхові товариства «Дністер» та «Карпатію», цигарки «Калина», молочарський кооператив «Маслосоюз» тощо.

З огляду на таку політику популяризації національного продукту й національної торгівлі редактори журналу, мабуть, вважали за потрібне розмістити на своїх сторінках анекдот під назвою «Свій до свого»:

«– Коли ви йдете до свого склепу в місті?

– Та як маю мішок лишити, позичити що, змінити, або порадитися, то йду до своїх. Решта купую в жида» [13, с. 3].

Вважалось, що кожен свідомий українець зобов'язаний підтримувати діяльність української кооперації, страхових товариств, народного промислу, які розвивали національні традиції ведення бізнесу, згуртовували навколо себе українство Галичини. Автора обурює така поведінка окремих співвітчизників, а тому він піддає їхні дії осуду.

Анекдоти про співжиття українців та поляків мають радше політичне наświetлення, аніж побутове. Це пояснюється тим, що поляки у свідомості українців були окупантами Східної Галичини, а ще прагнули асимілювати та сполонізувати їх:

«– Прошу значок за 25 гр.

– Не розумєм.

– Прошу марку за 25 гр.

– Ага! Значек!» [10, с. 2].

Для розуміння підґрунтя цього анекдоту варто зауважити, що всі в усіх державних установах Речі Посполитої вживали лише польську мову, а українців вважали нацменшиною. Саме тому в спілкуванні двох народів виникали такі політичні непорозуміння, бо поляки навмисно не «розуміли» української.

Інформативною та багатою на цікаві факти є сатирична та гумористична поезія «Комара». Численні вірші присвячені релігійним святкам, наприклад, Великодню чи Різдву:

Ні, не можна нарікати.
Тільки Господа благати,
Щоб такі Свята, як нам,
Дав ще й нашим ворогам [14, с. 3]

Як бачимо, комарівці висвітлюють і економічне становище українців, які здебільшого перебували у скруті через безробіття, економічний застій і кризу 1929–1933 рр. Окрім того, вони не могли займати керівні посади у державних органах, служити в поліції.

Гумореска «Мово рідна» висміює тих наших співвітчизників, які цуралися власної національності. Так, автор розповідає, як студент та вчитель, їдучи в поїзді, читають польську «Поранну» («Gazeta Poranna») та розмовляють по-польськи. Лише коли до гурту долучився третій українець, рмова набула комічного забарвлення:

«Учитель зиркає цілий час з поза «кавалка» газети, вкінці віддає.

– Дякую! То ви, пане, Українець? Я також... І почервонів по вуха» [9, с. 2].

Також комарівці в декількох гуморесках під назвою «Совіти в кривому зеркалі» розвінчують особливості соціального ладу, встановленого більшовиками. Коли «совітського журналіста» запитали, чи бувають у нього муки творчості, то відповідь була однозначною:

«– Ох! Двічі! Двічі побили мене товариші селяни за статті про їхнє одушевлення з приводу колективізації» [15, с. 5].

Автор викриває вміння радянської машини робити із чорного біле, тобто спотворювати дійсність, дезінформувати суспільство.

Так звані сатиричні та гумористичні словники час від часу публікували під назвою «Лексикон «Комара»». Окремі слова характеризували якісь нові явища або ж додавали нового та комічного до старих слів: «Сепаратизм – як когось тисне пара» [6, с. 6]; «Демократ – де міг, там вкрав» [7, с. 3]; «Цивілізація – як когось звільнять з війська» [6, с. 6].

В одному з номерів редакція розмістила лексикон політичних недуг, який характеризував окремі риси політичного та соціального життя в Східній Галичині: «Сухоти – популярна хвороба, на яку терплять наші кишені» [8, с. 2]; «Куряча сліпота – виступає у наших соціалістів, як дальша стація політичної короткозорости» [8, с. 2], «Сплячка – популярна і майже поголовна у нас недуга. Пробудження прийде напевно, лише трохи запізно» [8, с. 2].

У публікації «Азбука для неграмотних журналістів» опубліковано епіграми до кожної з літер абетки, наприклад:

«Хрунь» – перестаріле слово, – Нині кажуть «дипломати»

Лиш «хабар» не вийшов з моди,

Та ніхто не хоче дати!» [1, с. 3].

У такій віршованій карикатурі звучить осуд народних обранців, які зрадили своїх виборців, а таких, очевидно, було чимало під час виборів до міських та сільських рад у 1933–1934 рр. Як відомо, терміном «хрунь» у Галичині ще із часів Австро-Угорської імперії іменували запроданців-депутатів.

IV. Висновки

Отже, важливою є фактологічна основа, свого роду інформаційний феномен анекдотів, гуморесок, сатиричних віршів, епіграм, які можуть слугувати джерелом для вивчення суспільно-політичного, побутового, громадського життя Східної Галичини у міжвоєнний період. Зрештою, крізь призму гумору, іронії та сміху бачимо, чим цікавилися українці, якими були їхні стосунки з іншим національностями краю.

Перспективи подальших досліджень зумовлені необхідністю виокремити й систематизувати особливості, а також проблематико-тематичні домінанти малих сатирично-гумористичних жанрів у часописі «Комар».

Список використаної літератури

1. Азбука для неграмотних журналістів. *Комар*. 1935. № 47. 24 листоп. С. 3.
2. Богач. *Комар*. 1937. № 18. 9 трав. С. 6.
3. Каганов Ю. О. «Сміх крізь сльози»: Радянська Україна у дзеркалі політичного анекдоту. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2002. Вип. XXXIV. С. 107.
4. Кирчів Р. Ф. Етюди до студій над українським народним анекдотом. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008. С. 131.
5. Колесса Ф. Українська усна словесність: Загальний огляд. *Філарет Колесса*. Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1938. С. 135–136.
6. Лексикон «Комара». *Комар*. 1933. № 8. 15 квіт. С. 6.
7. Лексикон «Комара». *Комар*. 1933. № 20. 15 жовт. С. 3.
8. Лексикон політичних недуг. *Комар*. 1936. № 24. 14 черв. С. 2.
9. Мово рідна. *Комар*. 1933. № 6. 15 берез. С. 2.
10. На почті. *Комар*. 1935. № 51. 22 груд. С. 2.
11. Не видержав. *Комар*. 1934. № 8. 15 квіт. С. 3.

- 12.Пятилітка. *Комар*. 1933. № 4. 15 лют. С. 2.
- 13.Свій до свого. *Комар*. 1936. № 29. 19 лип. С. 3.
- 14.Ситий Великдень. *Комар*. 1933. № 8. 15 квіт. С. 3.
- 15.Совіти в кривому зеркалі. *Комар*. 1935. № 46. 17 листоп. С. 5.

Referenses

1. Alphabet for illiterate journalists. (1935 November 24). *Komar*, 47, 3 (in Ukrainian).
2. Rich man. (1937 May 9). *Komar*, 18, 6 (in Ukrainian).
3. Kaganov, Y. O. (2002). "Laughter through tears": Soviet Ukraine in the mirror of political joke. *Scientific papers of the historical faculty of Zaporizhzhya National University*, XXXIV, 107 (in Ukrainian).
4. Kirchiv, R. F. (2008). Etudes to studios on the Ukrainian folk anecdote. Lviv: Institute of Ethnology, NAS of Ukraine, 131 (in Ukrainian).
5. Kolessa, F. (1938). Ukrainian Oral Literature: An Overview. Lviv, 135–136 (in Ukrainian).
6. Lexicon "Komar". (1933 April 15). *Komar*, 8, 6 (in Ukrainian).
7. Lexicon "Komar". (1933 October 15). *Komar*, 20, 3 (in Ukrainian).
8. Lexicon of the political ailments. (1936 June 14). *Komar*, 24, 2 (in Ukrainian).
9. Native language. (1933 March 15). *Komar*, 6, 2 (in Ukrainian).
10. In the post office. (1935 December 22). *Komar*, 51, 2 (in Ukrainian).
11. Could not stand it. (1934 April 15). *Komar*, 8, 3 (in Ukrainian).
12. Pyatitelitsa. (1933 February 15). *Komar*, 4, 2 (in Ukrainian).
13. Svij do svogo. (1936 July 19). *Komar*, 29, 3 (in Ukrainian).
14. Sated Easter. (1933 April 15). *Komar*, 8, 3 (in Ukrainian).
15. Soviet Union in the crooked mirror. (1935 November 17). *Komar*, 46, 5 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 19.10.2017.

Яцикович Ю. О. Малые жанры сатиры и юмора на страницах журнала «Комар» (по материалам 1933–1939 гг.)

В статье проанализированы малые жанры сатиры и юмора, опубликованные на страницах журнала «Комар» на протяжении 1933–1939 гг. Отмечено, что самыми популярными были анекдоты, юморески, сатирические и юмористические стихи, эпиграммы. Выделены также популярные проблематико-тематические линии этих жанров.

Ключевые слова: журнал «Комар», анекдот, сатира, юмор.

Yatskovych Y. Small Genres of Satire And Humor on the Pages of the Magazine «Komar» (According to 1933–1939 Years)

Research methodology. *Methodological basis of the research is a descriptive approach to the study of satire and humorous publications. We used the method of analysis to establish important genre features of small satirical-humorous publications; the historical method helped to trace the peculiarities of the development of certain genres, in particular, anecdote; the method of generalization – summed up the general features and problematic-thematic directions of small genres of humor and satire in the magazine «Komar».*

Results. *We analysed the small genres of satire and humor, which were published during 1933-1939 years in the pages of the magazine «Komar».*

Novelty. *The magazine «Komar» was the only satirical and humorous edition of the last interwar years in Eastern Galicia. Also the magazine had a significant impact on public opinion. So the most popular small genres of satire and humor were anecdotes, epigrams, satirical and humorous poetry, dictionaries. We also highlighted the main subjects of such publications, which helped to determine the features of the public, political, social, and everyday life of the Galician in the interwar period. Authors showed through the prism of humor, irony and laugh interest of Ukrainians, their relationships with other nationalities of the region. We learned the main preferences, views, persuasions of the Galician in the first half of the XX century.*

Practical significance. *The results of the study can be used as a source for further study of satirical-humorous genres of the interwar period and for the classification the main features of genres that period.*

Key words: the magazine «Komar», anecdote, satire, humor.